

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА В БЪЛГАРИЯ

Анализирани са регионалните различия в България и е направено сравнение с тези в други страни членки на ЕС. Изследвани са предпоставките, определящи промените в икономическата структура на регионите у нас. Визират се структурните промени (на регионално равнище), които биха благоприятствали икономическото развитие според реалната конкурентоспособност и ефективност на икономиката ни.

Регионалната политика за България е разглеждана от аспекта на необходимостта от субординацията ѝ с кохезионната политика на Общността и като такава, която да е съобразена със спецификата на нейното развитие. Формулирано е разбирането за това какво би трябвало да бъде устойчивото регионално развитие и как то се вписва в цялостната регионална политика. Представена е примерна методика за измерване на допустими различия между регионите в светлината на това развитие. Направени са и някои обобщения и изводи.

JEL: R11; R12; R58

Регионални различия в България и тези на новите страни-членки на ЕС

Икономическата интеграция, особено в началната ѝ фаза, не води до благоприятни резултати за регионите на новите страни-членки на ЕС. Ето защо страна, която може да е уязвима по отношение на процесите на интеграция, трябва да оцени възможните неблагоприятни последици от тях и да съобрази икономическата си политика с очакваното въздействие на тези процеси. Такава специфика на развитието в условията на глобализация е припозната от регионалните институции на ЕС, "Отварянето на нови големи пазари създава нови широки възможности за Европа, но в същото време тества капацитета на Европа за по-нататъшно адаптиране към структурните промени и социалните последици от тях", (Regions 2020... 2008, с. 5).

Преминаването към пазарна икономика и структурното адаптиране на икономиките на страните от Централна и най-вече Източна Европа е процес,

¹ Стоян Тотев е проф. д-р в Института за икономически изследвания при БАН, секция „Регионална икономика“, тел: 02-8104035.

който доведе до нарастване на регионалните различия. Регионите с по-ниска степен на урбанизация и ситуирани периферно в рамките на дадена страна, на един начален етап са засегнати неблагоприятно от процесите на интеграция.

В България формиралите се регионални различия създават сериозни социално-икономически проблеми. В общата регионална картина на ЕС страната ни се очертава като такава, която поражда най-големи проблеми по отношение на изискванията на кохезионната политика на Съюза (Таблица 1).

Таблица 1

Данни за столиците на страните нови членки на ЕС и Гърция

Столици на страните	Нарастване на относителния дял на БВП, 2006/2000, %	Изменение на относителният дял на насел. 2006/2000, %	БВП на глава от населението, средно за страната 100 %, 2006	Промяна на БВП на глава от население (PPS) 2006/2000, процентни пункта	Сума на ранговете за колоните от 1 до 4*	Разсейване на БВП на глава от населението – равнище NUTS 3, за 2007 ²
Колона	1	2	3	4	5	6
София (България)	36.3	7.7	208	44	8.5	41.9
Варшава (Полша)	37.2	2.1	208	53	11.5	34.5
Вилнюс (Литва)	14.9	2.5	154	17	15.5	28.9
Букурещ (Румъния)	7.6	2.3	218	12	18.0	35.3
Будапеща (Унгария)	10.4	2.3	166	12	19.0	41.3
Братислава (Словакия)	5.9	-1.8	234	17	23.5	35.3
Талин (Естония)	7.3	1.2	157	9	30.5	41.6
Прага (Чехия)	5.1	2.4	152	4	31.0	26.5
Атина (Гърция)	10.0	1.2	137	11	32.5	28.8
Любляна (Словения)	5.8	1.7	144	6	34.0	22.3
Рига (Латвия)	4.0	1.6	142	3	40.0	45.6

Източник: Евростат, <https://circabc.europa.eu/d/d/workspace/SpacesStore/.../0903-005.xls> - данни за Кипър не са представени.

* Най неблагоприятното значение има ранг 1, така възможно най-неблагоприятният сбор от четирите колони ще бъде 4, а възможно най-благоприятния 44.

² Разсейването на регионалния БВП на глава от населението на равнище NUTS 3 (области) е определено като сумата от абсолютните разлики между регионалния БВП и националния БВП, претеглена с делът на населението, а резултатът се определя като процент от националния БВП на глава от населението.

Независимо, че България е с най-ниско икономическо равнище в рамките на ЕС тя има най-високи регионални различия. По данни на Евростат разсейването на БВП на глава от населението изчислено на равнище NUTS 3 (за България равнище области) е на практика най-високо у нас, (колона 6, Таблица 1).³ Изключение прави Латвия, страна която има само 6 региона NUTS 3 и логично е с висок показател за разсейване поради икономическите разлики между столицата и останалите 5 региона, същевременно няма екстремни показатели като тези на България (вж. колона 5, табл. 1).

Общите характеристики на новите страни-членки е, че се наблюдава един район "метрополия" с висока гъстота на населението, които е област с голяма активност и с високи доходи – без изключение това са столиците им. Противовес на "метрополията" са граничните области, специално при Източно европейските страни, които са с много по-ниска икономическа активност и малки доходи.

Така до голяма степен различията в България са породени от икономическите процеси от типа център-периферия. Столицата София подобрява значително своето равнище спрямо средните показатели за страната, докато периферните слабо населени региони съществено влошават статуса си (табл. 1 и 2).

Данните в табл. 1 показват, че различията по отношение на метрополията спрямо средните показатели за съответната страна са най-високи при България в сравнение с останалите нови страни-членки – най-високи регионални различия или втори по ред. Особено смущаващо е изменението на относителния дял на населението в столицата – показател, които е три четири пъти по-висок отколкото в другите държави. Всичко това на фона на демографската криза у нас, показва очаквано бъдещо значително нарастване на регионалните различия. Данните в табл. 1 са от 2006, знаейки че икономическа криза ускори и изостри неблагоприятните последици от тези процеси, сега показателите за регионалните различия биха били значително по-неблагоприятни.

Според Williamson (1965), търговията между отделните страни и региони, подпомага развитието на центровете и агломерациите в една по-начална фаза на тези процеси. Така, често отделни страни са изправени пред избора да осъществят по-висок растеж при нарастване на регионалните различия (Hallet, 1997) или да търсят едно по-равномерно развитие с цената на по-ниски регионални различия. В този смисъл е необходимо да се търси балансираност между постигането на кохезия и икономическа ефективност.

³ Страна с високо равнище на развитие може и да има регионални различия и те да не са от характер, които да създава проблеми за ЕС. Обратното при една страна с по-ниско равнище, даже и да няма големи регионални различия, те могат да са такива, че да създават сериозни проблеми в рамките на Съюза.

Таблица 2

Икономически и демографски данни за България по статистически зони,
статистически райони и области, 2007

	БВП на глава от насел., 2007 (средно за страната = 100), %	Изменение на БВП на областта от общия БВП, 2007/2002, %	Гъстота на населението на км ² , 31.12.2008	Механичен прираст, % (промили), 2008	% население живеещо в селата, 2009	Обработваема земя към общо площ, 2008	Коеф. на безработица, %, 2009*	Коеф. на възраст. зависим. лица под 15 и над 65 на 100 души население, %	Сума на колони 3 и 4**
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
България	100.0	100.0	68.7	0.0	28.9	57.4	6.8	45.1	-
Сев. и Югоизт. Бълг.	76.8	88.2	58.1	-1.3	33.0	65.3	-	47.1	-
Северозападен	67.8	80.4	48.4	-5.3	37.9	69.6	8.0	52.7	I
Видин	58.1	79.0	36.7	-6.1	39.0	66.9	13.0	56.4	2
Враца	81.3	113.7	55.6	-5.6	42.6	75.1	7.9	49.9	12
Ловеч	76.2	92.1	37.4	-4.7	38.3	54.0	(3.0)	54.0	6
Монтана	58.9	53.8	43.9	-7.2	36.9	69.1	10.1	55.5	4-5
Плевен	62.7	79.1	63.6	-3.9	34.6	81.5	8.1	51.3	16
Северен централен	70.7	81.1	62.0	-1.4	34.7	68.1	8.4	45.3	II
Велико Търново	66.7	75.1	59.7	3.4	32.4	66.3	9.0	44.4	24
Габрово	86.8	85.2	65.5	-1.0	19.9	52.8	(4.4)	50.6	22
Разград	62.1	74.0	51.2	-7.4	53.7	72.3	18.1	44.1	7
Русе	79.5	92.5	89.9	-0.5	24.4	75.9	5.4	44.1	25
Слистру	54.6	73.2	45.7	-7.8	54.9	70.2	7.6	46.0	3
Североизточен	85.9	98.4	68.5	1.9	29.3	68.1	10.4	44.1	V
Варна	113.0	108.6	120.8	8.2	18.6	60.0	4.3	43.2	27-28
Добрич	61.2	81.2	42.9	-3.9	33.2	80.3	12.9	43.9	8
Търговище	65.1	89.7	51.6	-6.6	49.2	66.7	9.9	47.7	9-10
Шумен	62.6	86.9	57.8	-1.5	37.4	61.2	23.1	44.3	18
Югоизточен район	81.4	91.1	56.8	-0.8	30.9	57.1	6.6	46.9	III
Бургас	93.2	104.0	54.3	3.5	28.6	51.6	3.9	43.7	21
Сливен	54.0	75.4	58.5	-5.0	34.1	51.5	15.0	50.3	15
Стара Загора	94.5	87.8	68.8	-1.3	31.3	56.4	3.9	47.4	23
Ямбол	53.9	77.8	42.2	-6.2	31.7	76.8	8.8	51.0	4-5
Югозап. и Юж. Цен. Бълг.	125.3	109.4	85.7	1.2	24.5	44.8	-	43.1	-
Югозападен	164.3	112.9	104.1	2.9	17.8	42.8	4.1	41.8	VI
Благовград	70.1	97.1	51.0	-0.9	41.2	35.6	3.4	41.7	17
Кюстендил	70.0	80.4	48.6	-2.5	32.5	49.2	8.6	49.3	14
Перник	73.0	84.0	57.7	-0.2	24.0	50.5	(5.3)	48.9	20
София	96.6	107.3	36.2	-1.4	40.1	43.6	3.6	50.1	9-10
София (столица)	225.1	116.0	922.2	5.7	4.6	45.5	3.9	38.7	27-28
Южен централен	72.0	97.7	68.9	-1.1	33.7	46.6	7.3	44.8	IV
Кърджали	59.1	93.2	48.7	-3.7	58.3	42.6	(2.7)	43.5	13
Пазарджик	73.2	113.4	65.8	-1.9	38.0	35.5	9.4	45.1	19
Пловдив	78.2	98.0	118.0	2.0	25.7	57.7	5.1	44.8	26
Смолян	71.3	89.3	39.9	-8.7	45.8	26.7	14.9	39.8	1
Хасково	62.0	87.2	47.1	-3.7	29.9	57.2	8.5	48.2	11

Източник: Национален статистически институт;

* Наблюдение на работната сила, () - оградените в скоби, не са достатъчно точни.

** Най неблагоприятното значение има ранг 1 (I)

Развитието на тези процеси в повечето страни е показало, че доминира търсенето на икономическа ефективност, като преодоляването на нарастването на регионалните различия остава на втори план. Ето защо трудно може да се приеме, че и в България процесите на регионална конвергенция ще бъдат приоритетни за сметка на икономическата ефективност. Липсата реално на каквато и да е регионална политика на страната ни досега е показателна за това. Тези обстоятелства навеждат на мисълта, че ако България в бъдеще провежда някаква регионална политика, то тя в най-добрият случай ще бъде в търсене на конвергенция, която обаче да „не застрашава“ икономическата ефективност.

Развитие на регионалните различия в България

Регионалните различия в страната, са се увеличили значително в последното десетилетие за повечето основни регионални показатели (табл. 2). За БВП на глава от населението те нарастват в последното десетилетие – през 1994 коефициентът на вариация на този показател е 11.5%, през 1999 – 24.3%, за да стигне 41.2% през 2007 (колона 1, табл. 2). Това може да се оцени и от изменението на относителното участие на отделните области във формирането на БВП (колона 2, табл. 2). Само шест области са повишили своя относителен дял, в т. ч. София и Варна – единствените две области, които имат БВП по-висок от средния за страната. Коефициентът на корелация между БВП на глава от населението и изменение на относителния му дял на областта от общия БВП е положителен 0.65 (колони 1 и 2, Таблица 2). Това определя процес на дивергенция по отношение на БВП на глава от населението – областите с нисък относителен дял показват тенденция към по-високо намаление на този дял, респ. тези с по-висок, по-малко намаление или увеличение.⁴

Очакванията за тясна връзка между коефициент на безработица и БВП на глава от населението не се потвърждават. Коефициентът на корелация наистина е отрицателен, но само минус 0.29, което показва слаба или по-скоро незначима връзка. Съществува добре изразена зависимост между БВП на глава от населението и процента на селското население – коефициент на корелация минус 0.66.

Очаквана е и зависимостта между гъстота на населението и БВП. В случая това, което е неочакваното, е, че тази зависимост е изключително тясна – коефициент на корелация 0.92, който през 1999 г. е бил 0.77. Така факторът гъстота на населението се оказва все по-съществен за регионалните различия

⁴ Коефициентите на корелация се определят между вариационните редове за 28-те области на България. При анализа те се интерпретират дотолкова, доколкото да се определи дали съществува връзка между наблюдаваните показатели и получаването на приблизителна оценка за нейната сила.

по отношение на БВП на глава от населението.⁵ В такъв смисъл на преден план, определящ регионалните различия излиза показателя за механично движение на населението. На практика той може да бъде приет като основен (обобщаващ) показател за оценка на тези различия. Показателят е и много ясен и смислен за оценка на последствията от различията – дали те пораждаат миграционни потоци. Посоката на последните е към онези региони, които са предпочитани за живеене. Атрактивността или неатрактивността на един регион се характеризира най-точно от механичния прираст на населението, (колона 4, Таблица 2 и Таблица 3).

Фактор, който до голяма степен определя миграцията се оказва относителният дял на селското население – коефициента на корелация, определящ зависимостта между механичен прираст и относителен дял на селското население е минус 0.75 (колони 4 и 5, табл. 2). Съществува права зависимост между механичен прираст и гъстотата на населението (колони 3 и 4, табл. 2) и обратна зависимост между него и коефициентите на безработица (колони 4 и 7, табл. 2). Картината се влошава като се определи и връзката между миграция (механичен прираст) и относителен дял на възрастово зависимите лица – минус 0.45 (колони 5 и 8, табл. 2). Тези резултати определят комплексното неблагоприятно въздействие на наблюдаваните показатели върху очакваното икономическо развитие.

Таблица 3

Нетна миграция между статистическите райони през 2008 г.

Механичен прираст в статистическите райони	Механичен прираст в статистическите райони – брой лица					
	Северо-западен	Северен-централ.	Северо-източен	Юго-източен	Юго-западен	Южен-централ.
Северозападен	0	852	512	214	2 835	250
Северен-централен	-852	0	982	13	1104	-35
Североизточен	-512	-982	0	-380	265	-251
Югоизточен	-214	-13	380	0	604	-253
Югозападен	-2835	-1104	-265	-604	0	-1302
Южен-централен	-250	35	251	253	1302	0
Механичен прираст общо	-4663	-1212	1860	-504	6110	-1591
Относителен прираст в промили (%)	-5.3	-1.4	1.9	-0.8	1.2	-1.1

Източник: Национален статистически институт.

⁵ В случая тук не се прави опит да се определи до каква степен факторът гъстота на населението е причина или следствие. По-важно е, че БВП на глава от населението корелира много тясно с неговата гъстота, респ. трудно може да се очаква повишаване на БВП на глава от населението в областите с малка гъстота (Totev 2008).

Структурни регионални различия

В табл. 4 и 5 са представени основни структурни и производни показатели на регионално равнище. Високият дял на заети в селското стопанство предполага по-неефективна структура, докато високият дял на услугите – такава с висока производителност. Колони 3, 7 и 11 в табл. 4 показват производителността на труда на един зает в съответния сектор. Така при обща средна производителност за страната от 100%, селското стопанство има производителност на един зает от 31.5%, промишлеността – 114.1%, а услугите – 118.3%. Разсейването по показателя производителност по отделни сектори е различно, при селското стопанство то е високо, коефициент на вариация – 42.5%, докато за промишлеността и услугите е съответно 23.1 и 17.8% (колони 4, 8 и 12, табл. 4).

Таблица 4
Регионална структурата на БДС и заетите по основни сектори – 2007 г.

	Дял на селско стоп. в БДС, %	Дял на заетите в селско стоп., %	Кол. 1 делена на кол. 2, %	Произв. на труда в сел. стоп., % от средна за страната	Дял на промишленост в БДС, %	Дял на заети в промишлеността, %	Кол. 4 делена на кол. 5, %	Произв. на труда в промиш. % от средна за страната	Дял на услугите в БДС, %	Дял на заети в услуги, %	Кол. 7 делена на кол. 8, %	Произв. на труда в услуги, % от средна за страната
Колони	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
БЪЛГАРИЯ	6.2	19.7	31.5	100.0	32.3	28.3	114.1	100.0	61.5	52.0	118.3	100.0
Сев. и Изт. България	9.2	25.1	36.7	116.5	36.6	29.0	126.2	110.6	54.2	45.9	118.1	99.8
Северозападен район	12.3	27.3	45.1	143.2	35.9	28.4	126.4	110.8	51.8	44.3	116.9	98.8
Видин	19.1	22.3	85.7	272.1	18.5	21.9	84.5	74.1	62.4	55.8	111.8	94.5
Враца	10.1	23.3	43.3	137.5	49.4	32.4	152.5	133.7	40.5	44.3	91.4	77.3
Ловеч	9.7	28.0	34.6	109.8	36.5	30.1	121.3	106.3	53.8	41.9	128.4	108.5
Монтана	17.0	35.8	47.5	150.8	28.6	23.0	124.3	108.9	54.4	41.2	132.0	111.6
Плевен	11.1	25.0	44.4	141.0	33.5	30.9	108.4	95.0	55.4	44.1	125.6	106.2
Северен централен	10.6	27.8	38.1	121.0	33.8	30.7	110.1	96.5	55.6	41.5	134.0	113.3
Велико Търново	7.8	26.7	29.2	92.7	28.8	29.7	97.0	85.0	63.4	43.6	145.4	122.9
Габрово	4.6	20.2	22.8	72.4	49.5	42.1	117.6	103.1	45.9	37.7	121.8	103.0
Разград	19.3	29.6	65.2	207.0	31.4	24.5	128.2	112.4	49.3	45.9	107.4	90.8
Русе	7.9	20.2	39.1	124.1	34.2	36.0	95.0	83.3	57.9	43.8	132.2	111.7
Силистра	24.3	50.8	47.8	151.7	23.3	15.5	150.3	131.7	52.4	33.7	155.5	131.4
Североизточен район	7.7	20.9	36.8	116.8	33.4	26.2	127.5	111.7	58.9	52.9	111.3	94.1
Варна	2.6	11.1	23.4	74.3	34.8	26.8	129.9	113.8	62.6	62.1	100.8	85.2
Добрич	18.0	24.8	72.6	230.5	22.0	27.3	80.6	70.6	60.0	47.9	125.3	105.9
Търговище	14.5	38.8	37.4	118.7	40.2	20.5	196.1	171.9	45.3	40.7	111.3	94.1
Шумен	13.3	26.4	50.4	160.0	34.4	28.7	119.9	105.1	52.3	44.9	116.5	98.5
Югоизточен район	7.5	24.7	30.4	96.5	42.0	30.3	138.6	121.5	50.5	45.0	112.2	94.8
Бургас	5.8	21.1	27.5	87.3	36.3	26.9	134.9	118.2	57.9	52.0	111.3	94.1
Сливен	12.1	26.3	46.0	146.0	33.0	27.4	120.4	105.5	54.9	46.3	118.6	100.3
Стара Загора	6.0	13.1	45.8	145.4	55.0	43.2	127.3	111.6	39.0	43.7	89.2	75.4
Ямбол	15.8	52.2	30.3	96.2	27.1	18.3	148.1	129.8	57.1	29.5	193.6	163.7
Югоз. и Юж. Цен. Бъл.	4.3	14.6	29.5	93.7	29.4	27.7	106.1	93.0	66.3	57.7	114.9	97.1
Югозападен район	2.3	9.8	23.5	74.6	26.5	25.4	104.3	91.4	71.2	64.8	109.9	92.9
Благоевград	13.5	24.5	55.1	174.9	40.7	40.4	100.7	88.3	45.8	35.1	130.5	110.3
Кюстендил	15.8	18.8	84.0	266.7	38.0	38.1	99.7	87.4	46.2	43.1	107.2	90.6
Перник	6.8	33.2	20.5	65.1	48.6	28.5	170.5	149.4	44.6	38.3	116.4	98.4
София	6.6	27.5	24.0	76.2	59.4	33.3	178.4	156.4	34.0	39.2	86.7	73.3
София (столица)	0.3	2.3	13.0	41.3	21.2	20.5	103.4	90.6	78.5	77.2	101.7	86.0
Южен центр. район	10.5	23.6	44.5	141.3	38.5	32.1	119.9	105.1	51.0	44.3	115.1	97.3
Кърджали	25.1	32.1	78.2	248.3	26.0	28.8	90.3	79.1	48.9	39.1	125.1	105.7
Пазарджик	11.2	28.1	39.9	126.7	49.1	31.3	156.9	137.5	39.7	40.6	97.8	82.7
Пловдив	6.4	20.0	32.0	101.6	39.9	33.6	118.8	104.1	53.7	46.4	115.7	97.8
Смолян	13.8	22.0	62.7	199.0	34.9	33.8	103.3	90.5	51.3	44.2	116.1	98.1
Хасково	13.2	25.7	51.4	163.2	29.0	29.1	99.7	87.4	57.8	45.2	127.9	108.1

Източник: Национален статистически институт

Таблица 5

Регионална показатели за структура и производителност – 2007 г.

	Произв. на труда в сел. стоп. % от средна за страната	Промени в дялът на заетите в сел. стоп., 2007/2001, %	Произв. на труда в промиш. % от средна за страната	Промени в дела на заетите те в пром., 2007/2001, %	Произв. на труда в услугите % от средна за страната	Промени в дела на заетите те в услугите 2007/2001, %	Дял на заетите в бизнес и финанс. услуги, %	Отн. дял на отрасл. – финанси, търговия и строителство, %	Дял на текст., шив. и кожух. пром. от общо пром., % (2004)
Колони	1	2	3	4	5	6	7	8	9
БЪЛГАРИЯ	100.0	81.7	100.0	104.2	100.0	106.7	6.8	37.5	32.7
Сев. и Изт. България	116.5	85.3	110.6	107.9	99.8	105.0	3.5	31.6	--
Северозападен район	143.2	108.4	110.8	93.9	98.8	99.4	2.5	24.9	36.7
Видин	272.1	83.8	74.1	105.7	94.5	105.9	2.1	25.5	41.9
Враца	137.5	130.7	133.7	88.3	77.3	97.4	2.3	26.1	35.9
Ловеч	109.8	95.3	106.3	92.7	108.5	109.9	1.9	21.8	17.1
Монтана	150.8	158.0	108.9	79.3	111.6	85.2	2.6	24.9	39.2
Плевен	141.0	90.4	95.0	107.5	106.2	101.1	3.1	25.9	49.5
Северен централен	121.0	104.3	96.5	100.6	113.3	96.9	2.8	26.6	29.3
Велико Търново	92.7	97.8	85.0	104.0	122.9	98.8	3.5	28.1	19.0
Габрово	72.4	111.3	103.1	98.3	103.0	96.6	2.5	24.7	29.9
Разград	207.0	98.0	112.4	90.8	90.8	107.2	2.2	26.1	18.2
Русе	124.1	99.3	83.3	111.4	111.7	92.5	3.2	30.9	41.3
Силистра	151.7	112.2	131.7	84.8	131.4	92.5	1.2	18.8	32.9
Североизточен район	116.8	84.9	111.7	106.7	94.1	104.1	5.2	39.9	29.5
Варна	74.3	63.5	113.8	110.5	85.2	106.6	7.4	52.4	15.4
Добрич	230.5	77.1	70.6	119.5	105.9	106.5	3.1	29.5	56.5
Търговище	118.7	118.4	171.9	83.5	94.1	95.3	3.3	29.7	41.8
Шумен	160.0	90.9	105.1	106.2	98.5	102.2	3.3	26.2	21.3
Югоизточен район	96.5	65.5	121.5	127.9	94.8	116.6	3.6	33.8	22.4
Бургас	87.3	64.0	118.2	124.5	94.1	114.5	4.3	44.4	21.6
Сливен	146.0	43.5	105.5	208.6	100.3	175.0	2.3	28.9	31.3
Стара Загора	145.4	52.3	111.6	119.5	75.4	112.6	4.2	19.6	17.2
Ямбол	96.2	132.1	129.8	94.9	163.7	71.6	2.0	30.3	31.7
Югоз. и Юж. Цен. Бъл.	93.7	78.2	93.0	100.9	97.1	107.1	9.8	43.1	--
Югозападен район	74.6	84.0	91.4	93.4	92.9	106.0	13.3	50.3	34.2
Благоевград	174.9	145.8	88.3	94.5	110.3	86.8	2.0	24.8	65.0
Кюстендил	266.7	45.5	87.4	146.1	90.6	132.2	2.2	24.6	57.0
Перник	65.1	117.9	149.4	88.0	98.4	97.1	2.9	27.0	27.8
София	76.2	143.0	156.4	100.5	73.3	82.3	2.1	25.9	20.1
София (столица)	41.3	56.7	90.6	89.1	86.0	105.8	18.4	61.8	15.1
Южен центр. район	141.3	79.4	105.1	115.1	97.3	104.5	3.4	29.8	37.9
Кърджали	248.3	128.4	79.1	97.0	105.7	86.3	1.1	21.1	65.2
Пазарджик	126.7	65.9	137.5	132.3	82.7	120.4	2.6	24.8	29.5
Пловдив	101.6	79.9	104.1	112.9	97.8	102.7	4.6	33.0	28.8
Смолян	199.0	51.1	90.5	155.2	98.1	125.7	1.7	29.0	61.0
Хасково	163.2	143.5	87.4	91.0	108.1	90.2	2.7	29.5	49.6

Източник: Национален статистически институт.

Високата вариация в селското стопанство би трябвало да предполага и процеси на структурно адаптиране. Зависимост обаче между промените в относителният дял на заетите в отрасъла и производителност на труда не може да се установи (колони 1 и 2, табл. 5) – движението на работната сила в

него не само у нас, но и в другите страни в много малка степен и с голям лаг се влияе от промени в ефективността на производството.

Подобни промени обаче не се наблюдават при промишлеността и услугите. Даже ако има някаква зависимост, то тя е обратна – корелацията между колони 3 и 4 и тази между 5 и 6 на табл. 5, макар и слаба, е отрицателна. Всичко това показва, че движението на работната сила между отделните сектори на регионално равнище не е свързано с повишаване на ефективността, с други думи движение на работната сила в даден сектор не е резултат на ефективността на производство в него.

В колони 7, 8 и 9 на табл. 5 са представени показателите, дял на заетите в бизнес и финансовите услуги; относителен дял на отраслите финанси, търговия и строителство; дял на отраслите текстилна, шивашка и кожухарска промишленост. Връзката между БВП и заети в отрасъл бизнес и финансовите услуги е много тясна – коефициент на корелация 0.94. Очевидно, че този показател е добър индикатор за величината на БВП по отделни области.

Делът на заетите в бизнес и финансовите услуги, търговията и строителството е показател които е приет от кохезионната политика на ЕС като определящ за икономическото равнище на дадена област, респ. равнището и изменението на този показател се приема, че определя и икономическото равнище на региона, (Комисия на европейската общност 2008, с. 10). Коефициентът на корелация между показателя и БВП на глава от населението също е 0.78, което дава основание да се направи опит за групиране на регионите според този показател.⁶

Колоната 9, табл. 4 дава информация за участието на трудоемките отрасли в промишлеността на дадената област. Коефициента на корелация е отрицателен, т.е. по-голямото участие на трудоемките отрасли е присъщо на областите с по-нисък икономически статус. Фактът обаче, че този коефициент не е висок (минус 0.41) показва, че той може да служи за определянето на ефективността на промишлеността (Totev, Sariiski, 2008), но не е определящ за регионалното равнище.

Данните в табл. 3 и табл. 4 дават възможност да се характеризират отделните области според показателите които са определящи за икономическото развитие. След като беше установена много тясна зависимост между гъстота

⁶ Равнището на показателя е специфично за различните региони според делението представено в Петия доклад за напредъка в икономическото и социалното сближаване, (Комисия на европейската общност 2008). Според критериите в този доклад всички области в България с изключение на Варна, Бургас и София, попадат в категория „региони на Сближаване” – такива които имат най-слаба икономика, с относителен дял по-нисък от 40% за този показател. Очевидно, че следвайки делението в доклада на три групи региони – такива на „Сближаване”, „Региони в преход” и група „Регионална конкурентоспособност и заетост” би могло да се приеме и в България, но е необходимо адаптиране на критериите за попадане в тези групи – на първо място избор на равнище различно от 40%.

на населението и БВП на глава от населението (коефициент на корелация 0.92) и механичния му прираст е приет като обобщаващ показател, определящ благоприятните и неблагоприятните регионални характеристики, то тези два показателя могат да се използват като критерии за оценка на регионалните различия.⁷

В колона 9 на табл. 3 е представена сумата от ранговете по тези два показателя, което представлява и ранжирането на 28-те области и 6-те статистически района.⁸ Направената ранжировка определя областите в Северозападен район като най-неатрактивни. Такива са и Разград, Силистра, Добрич, Ямбол и Смолян, които имат критични показатели по отношение на регионалната различия свързани с демографските показатели. Съществуващата неблагоприятна възрастова зависимост на населението за тези региони (колона 8, табл. 2) изостря изключително много демографския проблем и като последствие социално-икономическите показатели. Представа за това може да се добие от нетната вътрешно-регионална миграция, където Североизточния статистически район губи повече от половин процент годишно от населението си в резултат на нея (табл. 3).

Обобщение

В сравнение с останалите нови страни-членки на ЕС, България не прави изключение по отношение на развитието на вътрешно-регионалните процеси. Интеграцията води до нарастване на регионалните различия и тези процеси ще се задълбочават. Това което е специфично е, че негативните последствия имат много по-силно изразен характер, съответно и проблемите са много по-сериозни. Този факт е подсилен и от демографските проблеми, които нямат аналог в ЕС.

Особено неблагоприятно е едностранното развитие на столицата което определя сериозни проблеми в бъдеще, характерни за развитието център-периферия. Така миграционните потоци към столицата и другите урбанизирани региони, на практика водят до обезлюдяването на определени райони – на равнище общини обезлюдяването е добило такъв характер, че икономическото възстановяване изглежда проблематично.

Имайки предвид голямата инерционност на демографските и в частност миграционните процеси, то регионалните различия в краткосрочна и средносрочна перспектива ще нарастват независимо от икономическото

⁷ В случая с избора на тези два показателя се избягва участието на такива, зависещи от цените.

⁸ Всеки един избор на определящи показатели, както и тяхното ранжиране крие редица условности. В случая изборът се прави само за целите на този анализ. Трябва да се отбележи, че включването на други показатели като БВП на глава от населението, коефициент на безработица почти не променя получените позиции на областите и статистическите райони (това е напълно разбираемо, след като повечето показатели са взаимосвързани). Това дава основание да се приеме направеното ранжиране, като даващо възможност за обективна оценка на съществуващите регионални различия.

развитие. Намалването на различията в безработицата не може да повлияе съществено върху тях, развитието на селското стопанство поне на този етап не е радикално решение – високият относителен дял на обработваема земя не се оказва при сегашните условия фактор, определящ миграцията. Ето защо, независимо, че беше споменато, че икономическата ефективност вероятно ще е приоритет на страната ни пред регионалната политика, то в някои крайни случаи е наложително и на сегашния етап да се провежда целенасочена регионална политика, защото обезлюдяването на определени общини ще направи процесите действително необратими в бъдеще. Така дори и да не са напълно икономически оправдани някакви управленски решения, даже и нетрадиционни⁹, трябва да се търсят за общините в изоставашите области като Смолян, Видин, Силистра, Ямбол и Монтана и някои други.

Регионална политика

Политиката на ЕС за намаляване на регионалните различия се провежда посредством структурните фондове. Както беше споменато те обхващат една трета от общите разходи на Европейския съюз. Очаква се тези разходи за текущия период 2007-2013 г. да се увеличават, като тенденцията ще се запази и за следващия седем годишен период 2014-2020 г., защото регионалната политика за постигане на социално-икономическа кохезия ще има нарастващо значение и ще стане цел на всяка една политика на ЕС, (Европейска Комисия, 2009; Panorama Info regio, 2009).

Приобщаването на България към регионалната политика на ЕС е свързано с извеждането на водещата ѝ роля в прилагането на структурните политики за въздействие върху пространственото развитие в рамките на Съюза. Ролята на неговата вътрешно-регионална политика не може да намери точни измерения в нашата страна. Разпределението на структурните фондове се формира на национално равнище, следвайки някакви „национални приоритети“. В рамките на ЕС регионалната политика се провежда не на равнище отделни държави, а на равнище региони NUTS II – това за България ще рече да се осъществява на базата на регионалните показатели за статистически райони.

Изисквания към регионалната политика – работеща регионална политика

Основна цел в краткосрочна перспектива би трябвало да бъде смекчаване или поне задържане на сегашното равнище на сравнително големите регионални различия, а оттук и намаляване на нежеланата миграция (високият отрицателен механичен прираст) от изоставашите региони. Това предполага адекватна, ясна и целенасочена политика, визираща начините на постигане на така поставените цели.

Работещата регионалната политика, такава която на практика ще постига

⁹ Например за улесняване на имиграция от чужбина, към изоставашите общини в България.

целите си, би трябвало да отговаря на определени изисквания. На първо място това е съобразяването със специфичните сравнителните предимства на региона и, разбира се, с възможностите за финансово обезпечаване на една или друга избрана стратегия. Тя би трябвало да си поставя постижими цели, с конкретен хоризонт във времето. Необходимо е да се подчертае, че желаното не винаги значи и възможно, с други думи при изграждането на регионална стратегия (регионална политика) няма място за прокарване на популистки идеи, несъобразени с икономическия потенциал на регионите.

Икономиката трябва да въведе и регионален подход при прилагането на другите секторни политики (развитие на селското стопанство, индустрията и др.). Да се търси ангажираност на националните секторни политики с проблемите на регионалното развитие, особено за подкрепа и стимулиране на изостаналите райони посредством икономическото им реструктуриране.

След като регионалната политика ще бъде цел на всяка една икономическа политика в ЕС, сигурно е целесъобразно това да се осъществи и в нашата страна (Европейска комисия, 2009). България трябва да синхронизира регионалната си политика с тази на ЕС, най-малкото защото Европейската комисия по отношение на регионалната политика предвижда „финансирането ще се концентрира върху най-нуждаещите се региони в Държавите членки”.¹⁰ Колкото в по-голяма степен постигнем подобна синхронизация, толкова възможността да привлечем регионални фондове като най-нуждаещи се по линията на ЕС ще бъде по-голяма.

Какви трябва да са първите стъпки за да може да се стигне до работеща регионална политика?

Целесъобразно е, на базата на критериите на ЕС (като те бъдат адаптирани към нашите условия), да се направи деление подобно на това което дава Съюза за регионите – региони от група „Сближаване“, региони в „Преход” и региони от група „Регионална конкурентоспособност и заетост”. Това ще позволи да се защитава по-добре финансирането на съответните региони според европейските изисквания (Комисия на европейската общност 2008). Към група региони от тип „Сближаване” би било подходящо да се формира в нашия случай и един подтип „Изоставащи гранични региони”, които могат да бъдат наблюдавани по определени показатели и да се намерят на равнище община (LAU 1). Така страната ни може да търси специално финансиране именно за

¹⁰ „Глава XVII от Договора за Европейска общност http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/eu_works/policies/regional-policy_bg.htm. Разбирането за регионална политика в администрацията (въобще не може да се говори за стратегия) се свързва с това да се направи опит да се изпълнят, ако трябва и напълно формално изискванията на Европейската комисия за да не се изпуснат европейските фондове за регионалното развитие. Формалният подход води до това, че България получава само част от възможния обем фондове предвидени за регионалното развитие, дали това което се получава се използва целесъобразно е съвсем друг въпрос.

общините където има критични равнища на миграция (отрицателен механичен прираст).

В рамките на ЕС по отношение на регионите от група „Сближаване“ (регионите с най-слаби икономически показатели) се наблюдават сериозни различия в икономическата структура в сравнение с другите две групи. Подобни и даже по-високи различия съществуват и в изоставащите региони в България (колона 9, табл. 2). Характерно за регионите за „Сближаване“ в ЕС е, че те са подложени на сериозно икономическо реструктуриране. Сходно такова се осъществява и предстои да се реализира и при изоставащите региони в България. Това реструктуриране може да бъде подпомогнато, като на макроравнище регионалната политика бъде насочена към насърчаването на определени сектори за различните типове региони, като се търси засилване на ендогенните потенциали на растеж, чрез развитието основно на промишлеността и услугите. В основата на регионалната политика е целесъобразно търсенето на благоприятни структурни промени да се осъществяват на базата сравнителните предимства на съответния регион. С други думи секторната конкурентоспособност да е определяща в търсенето на растеж и заетост в регионален аспект.

Развитие на сектор услуги в изоставащите региони (тези от група „Сближаване“) не може да се постигне без преди това да има база, която се свързва с развитието на промишлеността в зависимост от конкретните сравнителни предимства на региона. Като правило регионите в „Преход“ имат по-малко или повече изградена такава база, т.е. разполагат с относително добра промишленост, което позволява бъдещото развитие да се осъществява предимно по линията на услугите. Региони от група „Регионална конкурентоспособност и заетост“ би трябвало да имат потенциала като структура (вкл. и високо квалифицирана работна сила) за да развият високотехнологична промишленост и наукоемки услуги. В общи линии България може да следва този модел, като развитието на регионите от група „Регионална конкурентоспособност и заетост“ ще е сравнително по-ограничено – на сегашния етап само София (столица) има капацитет и то ограничен за развитие на високотехнологична промишленост и наукоемки услуги.

Регионалната секторна политика е важна за страната, но рисковете от прилагането на не напълно обоснована такава политика могат да бъдат с изключително неблагоприятни последици, за това тя остава като едно предизвикателство за разработването ѝ, което ще позволи действителното изграждане на цялостна регионална политика и стратегия на България. Това е и причината да не се стига до по-висока конкретизация по отношение на регионалната политика в това изследване – например за търсенето на

благоприятни промени в регионалната структурата на промишлеността по отделни подотрасли.¹¹

Това което регионалната политика може непосредствено да осъществява без опасност за избор на погрешна стратегия е развитие на трансграничното коопериране. Залагането на основите и развитието на такова сътрудничество е едно решение, което в по-далечна перспектива би трябвало да се окаже пътя към решаване на икономическите проблеми на периферните райони. Това е и политика която се приема за оптимална за тези региони. Ефектът от нея предполага кореспондиращи инициативи от съседните на България страни – без подобна субординация икономически резултати не могат да се очакват.

Друга инициатива за решаване на регионалните проблеми е в подобряването на инфраструктурата, което може да повлияе благоприятно върху развитието на отрасловата структурата. Ефектът от подобряването ѝ позволява много производители да се възползват от това обществено благо. Все пак трябва да се знае, че не всички индустрии по един и същи начин се възползват от тези инвестиции в инфраструктурата. Това показва, че тя може да индуцира фактори които да въздействат към промяна на индустриалната структура, което не означава да не се подобрява инфраструктурата, но да се вземат предвид, възможните структурни промени. Pereira and Roca-Sagales (2001), дава като пример различното въздействие на развитието на инфраструктурата върху селското стопанство в сравнение с другите сектори на икономиката.

Регионална политика за устойчиво развитие – постановка за измерване на устойчивото развитие

Устойчивото развитие на национално равнище се базира на такова на отделните региони. Членът на Европейската Комисия г-жа Danuta Hubner заявява в доклада „Регионите са от значение”: Регионалните кохезионни фондове „..... са ‘видимата ръка’ на пазара, която цели постигането на устойчиво развитие посредством поощряването на икономическата интеграция в ЕС” (Panorama Info regio 2008).

В разработеният доклад на Европейската комисия относно предизвикателствата, пред които ще са изправени регионите през 2020 г. е оценено устойчивото

¹¹ Регионалната политика и стратегия трябва да се формира на базата на добро познаване на регионалните процеси. Липсата на подобни знания в институциите които определят регионалната политика като правило води до формирането им на основата на клишета. Това крие опасността от взимането на решения и воденето на политика, която не само няма да доведе до положителни резултати, но ще има негативно отражение върху бъдещето регионално и национално икономическо развитие. В случая не си позволяваме да препоръчаме регионална секторна стратегия, въпреки изграденото виждане за такава, защото има дефицит на актуална и надеждна регионално диференцирана информация на базата на която убедително да се обоснове едно или друга регионална политика, и което е по-важно – пътищата по които тя да се осъществи.

развитие на отделните региони в резултат на интеграционните процеси произтичащи от въздействието на глобализацията, демографските процеси, изменението на климата и енергийното обезпечаване (Reference IP/08/1910, 2008). Устойчивостта е измерена посредством изчисляването на „индекс на уязвимост“ (табл. 6).

Таблица 6
Показатели за уязвимост за България по региони и средни показатели за някои страни на ЕС¹²

Страни	Индекс на климатичната уязвимост	Индекс на енергийната уязвимост	Индекс на уязвимост от глобализацията за 2020	Индекс на демографската уязвимост	Средни индекс по скалата от 0-100
	1	2	3	4	5
Колони					
Северозападен	68.0	60.0	84.0	100.0	100.0
Сев. Централен	63.0	68.0	83.0	70.0	90.0
Североизточен	72.0	56.0	86.0	52.0	82.0
Югоизточен	66.0	71.0	97.0	54.0	91.0
Югозападен	46.0	51.0	39.0	35.0	46.0
Южен Централ.	63.0	60.0	100.0	58.0	88.0
България	63.0	61.0	81.5	61.5	82.8
Гърция	73.3	50.1	73.1	31.5	67.4
Италия	41.9	49.8	73.7	44.3	60.4
Испания	55.6	43.9	62.7	31.8	54.3
Румъния	42.0	41.9	80.6	28.6	53.0
Унгария	41.4	38.9	66.0	38.9	50.7
Чехия	27.5	53.0	55.0	36.9	45.9
Германия	24.3	46.1	47.3	43.1	41.3
Словакия	28.8	51.5	49.0	15.8	35.0
Франция	31.5	15.7	53.6	45.6	34.8
Великобритания	26.7	28.1	29.4	37.0	25.2
Дания	27.4	6.0	24.0	34.0	14.2

Източник: Reference IP/08/1910 (2008).

Данните за уязвимост на България по региони драстично се различават от тези на всички останали страни. С други думи по отношение на своята регионална уязвимост страната е в значително по-лошо положение от която и да е друга държава в ЕС. В табл. 6 са представени данни за уязвимостта на регионите на равнище NUTS II за ЕС. Така от 268-те региона на Съюза по скалата на средния индекс за уязвимост (колона 5, табл. 6), Северозападен статистически район е с най-слаби показатели – индекс 100, или заема 268 място, следван от Югоизточен – индекс 91, или 267 място, Северен централен – индекс 90, или 266 място, Южен централен – индекс 88, или 265 място. На 264 та позиция е регион Algarve от Португалия с индекс 83, за да дойде след това Югоизточен регион – индекс 82 и 263 позиция. Единствено Югозападен регион има по-добри показатели –

¹² Оценката е направена за 268 – те региона на равнище NUTS II на ЕС. Регионът с най-лоши показатели има ранг 100, а този с най добри показатели е с ранг 0. Останалите региони се ситуират в тези рамки в зависимост от показателя за уязвимост. Например северозападен е най-уязвим по отношение на демографските показатели и има ранг 100, следващия го регион Chemnitz е в Германия с оценка 95.

индекс 46, или 176 място, което означава, че около една трета от регионите са с по-слаби показатели от него по отношение на регионалната уязвимост.

В Таблица 6 са представени също и средните индекси за отделните страни по наблюдаваните показатели.¹³ В колона 5 (табл. 6) е даден обобщеният (средният) индекс на четирите наблюдавани показатели по отделните страни. Данните показват, че Гърция която има най-ниски показатели от останалите страни е с индекс 61.5, при 82.8 за България. По отделни показатели единствено по отношение на климатичната уязвимост Гърция има по лош индекс. При останалите показатели България е с най-слаби равнища, като тези за индекса на демографска уязвимост са значително по-лоши от следващата страна – Франция.

Тези данни показват важността за нашата страна от воденето на регионална политика за устойчиво развитие. Регионално икономическо развитие може да се оцени като устойчиво само ако е предпоставка за постигане и на устойчиво социално развитие в регионален аспект. За това устойчивото регионално развитие се свързва и с решаване на проблемите относно неравенството в доходите, пазара на труда и безработицата. Тези по опазване на околната среда и спазване на екологичните нормативи са другото изискване за постигането на устойчиво регионално развитие.

Анализът на възможностите и пътищата за постигане на устойчиво регионално развитие предполага изграждането на мрежа от показатели за мониторинг. Практиката в другите страни от ЕС е мониторингът за устойчивото развитие да се осъществява в три основни разреза – икономически, социален и екологичен – това е и разбирането на директората за регионално развитие към Европейската комисия (ЕС 2009). Подобен подход е подходящ и за България, тъй като, от една страна, обхваща му е определено смислен, а от друга, ще има съвместимост с възприетите практики в ЕС.

Постановка за измерване на устойчивото регионално развитие

Това което е характерно за устойчивото регионално развитие не е стремежът към достигането на конкретни равнища или определен темп на развитие, а се свързва с необходимостта от постигането на такова, при което не се задълбочават регионалните различия. С други думи регионалната политика за устойчиво развитие е насочена за решаването на проблемите с нарастването на различията, а не с техните равнища.

Определянето на устойчивото регионално развитие предполага измерване на регионалните различия при използването на общоприети практики и показатели за страните от ЕС, съобразени с наличната информация произвеждана от Националния статистически институт. На базата на тях може да се направи една регионална картина (проекция) за очакваното развитие на различията в икономически, социален и екологически разрез по региони.

¹³ Изчислени като средни аритметични непретеглена по региони за съответната страна.

Според Европейската комисия сегашната регионална политика има много цели, което поражда необходимостта от известна промяна, изразяваща се в съсредоточаване върху няколко водещи приоритети – многото цели не позволяват постигането на субординация между тях. Подчертава се също, че предмет на регионалната кохезионна политика ще остане основно конвергенцията измерена в БВП на глава от населението (Европейска комисия 2009). Това отрежда и водещото място на този показател при определянето на устойчивото регионално развитие. Мониторингът е подходящо да включва показатели идентични с наблюдаваните от Евростат не само на регионално, но и на национално равнище, като регионалните различия биха могли да бъдат анализирани върху основата на статистическите показатели за равнища, развитие и разсейване предоставяни от Националния статистически институт.

Един примерен набор от показатели за устойчиво развитие може да има следния вид:¹⁴

Икономически показатели:

Основен показател: *БВП на глава от населението по региони.*

Аналитични показатели: *Регионална структура на заетите по основни икономически сектори (селско стопанство, промишленост, услуги); Производителност на труда; Материалоемкост.*

Социални показатели:

Основен показател: *Динамика на вътрешно миграционните процеси в страната.*

Аналитични показатели: *Коефициент на заетост; Коефициент на безработица; Доходи – приходи от дейности (средна работна заплата); Общ доход средно на домакинство.*

Екологични показатели:

Основни показатели:¹⁵ *Показатели свързани със замърсяване на околната среда.*

Аналитични показатели: *Ефективност на използване на природните ресурси.*

Измерването на устойчивото развитие за България е препоръчително да се провежда на равнище NUTS III – области. В доклада за напредъка в

¹⁴ Представените основни и аналитични показатели представляват само една илюстрация. При необходимост от краен избор на тези показатели, участието на всеки един би трябвало да бъде сериозно обосновано.

¹⁵ По отношение на регионалните екологични различия, те трябва да се търсят за конкретни случаи при които са нарушени възприетите нормативи.

икономическото и социалното сближаване в рамките на ЕС се отбелязва необходимостта от сливане и на по-ниско равнище от NUTS II региони, за по-ясното идентифициране на регионалните проблеми. Подчертава се, че на равнище NUTS II в известен смисъл се получава „размиване” на проблемите, (Комисия на европейската общност 2008). Специално за България областите в рамките на статистическите райони са много разнородни – за това анализът е необходимо да се извършва на равнище области, (NUTS III).¹⁶

Какво може да е разбирането за допустими различия между регионите според регионалната политика на ЕС?

Тази оценка би могла да се направи следвайки някои практики в страните от ЕС, за дефиниране на устойчиво регионално развитие, според определени критерии, а именно:

- Всеки регион показва подобрене в редица социално-икономически области през последните 5-10 години;
- Всеки регион се развива в същата посока, която се определя от националните тенденции (трендове);
- Няма нито регион, който да е в най-добра позиция или най-лоша позиция за всичките наблюдавани показатели;
- За всеки един регион има области (социално-икономически показатели), в които е по-добра позиция и области в които е в по-лоша позиция в сравнение с останалите региони.¹⁷

Така устойчивото регионално развитие може да се оценява върху основата на анализа на развитието според тези изисквания. На базата на аналитичните регионални показатели могат да се разработят варианти за стратегически решения с цел избягването на неблагоприятни регионални диспропорции за страната в трите основни разреза – икономически, социален и екологичен.

Обобщение

Регионалната политика, в това число и тази за регионално устойчиво развитие не може да се очаква да е основен приоритет, поне на тази етап, когато страната ни среща сериозни икономически трудности. Сега те са такива, че големи компромиси с икономическата ефективност за сметка на постигане на регионална конвергенция или устойчиво регионално развитие не са

¹⁶ На практика всички данни на равнище статистически райони до момента в България се получават на база на агрегирането на информацията на равнище области.

¹⁷ Може да се приеме, че тези четири изисквания са представени в приблизителен ред, отговарящ на тяхната непосредствена свързаност с изискванията за устойчиво регионално развитие, т.е. би могло да се приеме, че в по-голяма степен са изпълнени изискванията за устойчиво развитие, ако първото е изпълнено, а четвъртото не е – в сравнение със случая когато е изпълнено четвъртото, но не е изпълнено първото.

реалистични. Изключителен приоритет може да има единствено решаването на социално-икономически проблеми на определени общини, където демографските и икономическите показатели са наистина критични. Казаното не означава, че не трябва да има изградена ясна визия за това каква би трябвало да бъде регионалната икономическа политика, да се търсят възможности за осъществяването ѝ при сегашните икономически условия. Както страната ни се сблъсква с необходимостта от следването на изисквания спрямо опазване на околната среда, така ѝ предстои да се съобразява и с регионалните икономически и социални изисквания.¹⁸

Като първа задача на този етап на регионалната политика може да бъде максималното и синхронизиране с практиките в ЕС – унификация на статистически данни и методиките на измерване. Постигането на тази синхронизация ще увеличи възможностите за привличане на регионални структурни фондове. Следващата стъпка предполага да се проучат и анализират ендегенните икономически потенциали на отделните региони, за да може да се търси максимално съчетаване на регионална политика с икономическата ефективност. Така икономическите и структурните показатели представени в табл. 3 и 4, могат да бъдат анализирани от гледна точка на възможностите им за изменение по начин, който да позволи намаляване на регионалните различия, т.е. могат да са обект на целенасочена регионална политика, която няма да влиза в противоречие с пазарните механизми. Това означава въвеждането на регионален подход при секторните политики, което ще даде възможност за реализиране на регионална политика и по линията на развитието на сектори като селското стопанство, индустрията и др. Колкото по-рано се търси решение на въпросите свързани с регионалното развитие, толкова това ще позволи да се избегнат в бъдеще сериозни социално-икономически проблеми.

*

Какви могат да бъдат очакванията за развитие на регионалните различия за България. Спецификата за страната ни е в острите демографски проблеми, свързани с миграцията и остаряването на населението. Постигането на благоприятни структурни изменения и по определени региони, трудно би могла да се формира без да се отчита този важен факт. Лесно е да се определи коя структура би била по-благоприятна и къде има потенциал да се постигне, но как да се осъществи този потенциал е предмет на многоаспектни анализи и проучвания, които се базират на реалните възможности на отделните региони, а не на добри пожелания, т.е. в търсенето на добре обосновано и реалистично решение на проблемите.¹⁹

¹⁸ Спазването на екологичните изисквания, също намалява икономическата ефективност, но никой не оспорва необходимостта от съобразяването с тях.

¹⁹ Пример за подобни многоаспектни проучвания и анализи е този свързан с бъдещите миграционни потоци. Европа и света все повече се интегрират и в бъдеще страната ни неминуемо ще бъде подложена на имиграционен натиск. Поради ниската гъстота на населението България ще бъде особено уязвима в това отношение. Въпросът е дали тази имиграция ще бъде желана и приемлива за културата и традициите на нашия народ. В този смисъл една държавна политика стимулираща имиграцията от страни с българска диаспора като Молдова и Украйна, а защо не и от други страни като Грузия и Армения, може да канализира тези процеси в желаната посока.

Регионалната политика, ако трябва да си поставя изпълними цели, те трябва да са насочени към търсене на смекчаването на нежеланите процеси в краткосрочна и средносрочна перспектива и изграждането на предпоставки, които биха могли да променят сложилите се тенденции в дългосрочна перспектива. Тази политика е нужно да търси причините, пораждащи социално-икономически регионални различия, с оглед преодоляване им, а не толкова за решаване на последствията от вече възникналите такива различия. Както беше споменато това може да е предмет на регионален подход при секторните политики с цел търсенето на съчетаване на благоприятно регионално развитие в съответствие с пазарните изисквания, което предполага сериозна икономическа обосновка за възможните благоприятни, но и неблагоприятни резултати от една или друга политика.

Ето защо в момента регионалната политика може да се концентрира към стимулирането на дейности, които имат безспорен благоприятен ефект както на регионално, така и на национално равнище. Това са тези свързани с развитието на трансграничното сътрудничество и подобряване на инфраструктурата.

Използвана литература

- Европейска Комисия (2009). Докладът Барка. Комисар Данута Хюбнер и Фабрицио Барка представят предложения за реформа на политиката на сближаване на ЕС, Брюксел, 27 април 2009 г. IP/09/642.
- Комисия на Европейската общност (2008). Пети доклад за напредъка в икономическото и социалното сближаване. Растеж в регионите, растеж в Европа, Брюксел, 19.06.2008.
- Reference IP/08/1910 (2008). Комисар Хюбнер представи доклад за предизвикателствата, пред които ще са изправени регионите през 2020 г. („индекс на уязвимост“), Брюксел, 09.12.2009.
- Panorama Inforegio (2008). Регионите са важни. Данута Хюбнер, N 26, юни 2008.
- Panorama Inforegio (2009). European Union Regional Policy. N 30, 2009, с. 30.
- ЕС (2009). Main report on the International Conference organized by the European Commission 'Future of the Cohesion Policy and Integrated Local Development' Pragues, 26-27 March.
- Hallet, M. (1997). National and Regional Development in Central and Eastern Europe: Implications for EU Structural Assistance. EU-DG-2 Economic Paper 120, Brussels.
- Pereira, A. and O. Roca-Sagales (2001). Infrastructure and Private Sector Performance in Spain. – Journal of Policy Modelling, Vol 23(4), p. 371-384.
- Regions 2020: An Assessment of Future Challenges for EU Regions, Commission Staff Working Document November 2008, p. 5.
- Totev, S. and G. Sariiski (2008). The Spatial Distribution of Labour Intensive Industries in the EU. – Regional and Sectoral Economic Studies, published by the Euro-American Assoc. of Economic Development, 2008, Vol 8-1. January-June 2008.
- Williamson, J. (1965). Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns. – Economic Development and Cultural Change 13, p. 3-45.